

VALÈNCIA EN VINYETES

Guia didàctica

Crèdits	3
Que és un còmic?	4
Quins són els seus orígens?	4
Quan començaren a publicar-se a Espanya?	5
València en vinyetes	6
Fem el nostre còmic	9

Diputació de València
President de la Diputació de València
Jorge Rodríguez Gramage
Diputat del l'Àrea de Cultura
Xavier Rius i Torres

MuVIM, Museu Valencià de la Il·lustració i de la Modernitat
Director
Rafael Company i Mateo
Subdirectora
Carmen Ninet
Cap d'exposicions
Amador Griñó
Cap de producció i difusió cultural
Marc Borràs

Ajuntament de Silla
Alcalde
Vicent Zaragoza Alberola
Regidor de Turismo
Ivan Cuenca Navarro

EXPOSICIÓ
Comissari
Enric Melego i Trilles
Coordinació
Rosa Albiach Descals

GUIA DIDÀCTICA
Textos
Enric Melego i Trilles
Disseny
Valeria Suárez Conde

Aquesta guia didàctica ha estat publicada per l'Ajuntament de Silla amb motiu de l'exposició "València en vinyetes", produïda pel Museu Valencià de la Il·lustració i de la Modernitat, MuVIM, del 5 de juliol al 2 de setembre de 2018.

© dels textos els autors

© de les imatges els autors

© de l'edició Museu Valencià de la Il·lustració i de la Modernitat, MuVIM i Ajuntament de Silla.

Que és un còmic?

Un còmic, o com diguem per aquestes terres, una historieta o tebeo, és, tal com recull l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) un “Gènere contemporani que conjuga elements plàstics i literaris en una estructura formada per una successió de vinyetes que expliquen una història.”, és a dir, una manera de narrar una història, seqüencialment, on primarem la imatge per damunt del text.

Quins són els seus orígens?

Molt s'ha escrit al voltant d'aquesta qüestió, ja que alguns erudits els situaven als jeroglífics egipcis o, fins i tot, a les pintures rupestres, mentre que d'altres es decantaven per uns inicis molt més moderns, entre mitjans i finals del segle XIX. Tampoc quedava massa clar el lloc, per a uns Europa, per a altres Estats Units. El que és ben cert és que els humans hem fet servir els dibuixos per a narrar històries des de la prehistòria i que tant els jeroglífics, els baixos relleus romans, les vidrieres medievals o les auques poden considerar-se avantpassats de les historietes tal com les coneguem hui en dia. No obstant això i vist que els estudiosos no arribaven a cap acord, 11 experts internacionals decidiren reunir-se a Lucca (Itàlia) el 1989 i arribaren a la conclusió de què les historietes, naixqueren en 1896 de la mà de Richard Fenton Outcault i el seu Yellow Kid, personatge que “[...] assolint contribucions expressives anteriorment subministrades per creadors de diversos països, va aconseguir peculiars característiques

de llenguatge que resultaren en un nou mitjà de comunicació.”

No obstant aquesta declaració no fou unànime, i això va servir perquè, un altre grup d'experts, reunits l'any del teòric centenari (1996) al Museu del Còmic de Bèlgica (Centre Belge de la Bande Dessinée), arribaren a la conclusió de què els còmics naixqueren a Europa entre 1865 i 1890, segons països, no rebutjant en cap cas que Outcault i el seu Yellow Kid fou qui donà personalitat i consistència a l'art que venia desenvolupant-se des de feia anys a ambdues vores de l'Atlàntic.

Amb què ens quedem? La veritat és que ambdues declaracions són correctes i tampoc és tan important fixar una data, el que és cert és que des de finals del segle XIX un nou mitjà de comunicació, la historieta, va popularitzar-se i, amb infinites variants, errades i encerts ha arribat fins als nostres dies.

Quan començaren a publicar-se a Espanya?

A Espanya, com a la resta d'Europa, cal situar la publicació de les primeres històries a l'últim terç del segle XIX, inicialment amb narracions infantils i satíriques per adults. Les vinyetes en alguns diaris i la publicació de fullets sense continuïtat donaren pas a revistes com "En Patufet" (1904), publicada en català, o "Gente menuda" (1906) suplement del periòdic madrileny ABC, que publi-

caven exclusivament còmics. Això no obstant, és la revista "TBO" (1917) la que és considerada com l'autèntica promotora del nou llenguatge a Espanya, fins i tot, l'èxit i la identificació entre esta revista i les historietes fou tal que des de llavors, a Espanya, els còmics són identificats (fins i tot als nostres dies) com a "tebeos".

"THE YELLOW KID LOSES SOME OF HIS YELLOW", R. F. OUTCAULT, THE NEW YORK HERALD, 31/10/1897.

València en vinyetes

El món del tebeo i la ciutat de Valencia han caminat junts, al menys, des dels anys 30 del passat segle. La nòmina de dibuixants, guionistes, títols i editorials, que han conviscut als seus carrers és certament extensa, molts son els professionals que han fet de la ciutat i els seus voltants, l'escenari on desenvolupar les seues històries, considerant que els seus racons havien de formar part de les seues vinyetes. Però, és curiós que una ciutat, tan estretament lligada al món del còmic, no comence a aparèixer regularment en les publicacions fins a finals dels anys 70 i començament dels 80.

És cert que si fem recerca d'alguna imatge en la que aparega València o altra part de la geografia valenciana, en les publicacions de dècades anteriors, podem identificar algun paisatge conegut com a fons de El guerrero del Anfifaz o de qualsevol altra historieta produïda per algun autor arrelat a València, és més, si volem filar prim i escorcollar fora de les nostres fronteres, podem trobar-nos, per exemple, la vinyeta que Edgar P. Jacobs, tal volta el deixeble més destacat d'Hergé i creador de Blake i Mortimer, dedica a la riua de 1957 en la seua obra "S.O.S. Meteoros" i que pren prestada del quadern que publicà Paris Match a finals de 1957 arran de la catastròfica inundació. Però, encara que amb exemple, la veritat és que fins que Mariscal, Josep Vicent Marqués, Manel Gimeno, José Más y Vicente Izquierdo

"Capi", editen els fanzines "A Valenciaa" i "El gat pelat", entre 1975 i 76 i els anys següents comencen a incorporar altres dibuixants com Sento, Micharmut o Daniel Torres, donant forma a allò que es denomina "Nova Escola Valenciana", no trobem molts exemples d'historietes que es desenvolupen a València.

Un dels primers és, tal volta, Sento, que en altre fanzine, editat per "Els tebeus del cingle", i quasi en les acaballes de la dècada, hi dedica una doble pàgina "A l'Avinguda de l'Oest", en els voltants de la qual, situarà una de les escenes més destacades de la seua obra "Barrachina", publicada dins de la revista "Bésame mucho" i en la qual el protagonista i un dels seus antagonistes s'enfronten en un dol pels sostres del Mercat Central. Un any després, en 1978, "Capi" farà que alguns dels monuments més importants de la ciutat queden submergits en arròs la ja clàssica "Pluja d'arròs", apareguda en la tercera entrega de les produïdes per l'equip de "El gat pelat", aquesta vegada sota el nom de "La dolçaina, el tebeu festiu".

La fi de la dècada hi veurà l'aparició de nous exemplars de "El gat pelat" i de "Els tebeus del cingle", així com la incorporació de nous autors com Fernando Burgos, "Burguitos", que desenvoluparà una ampla carrera en una de les publicacions senyeres del còmic infantil valencià, "Camacuc", a més d'estar un dels músics

EL ÁNGEL CAÍDO

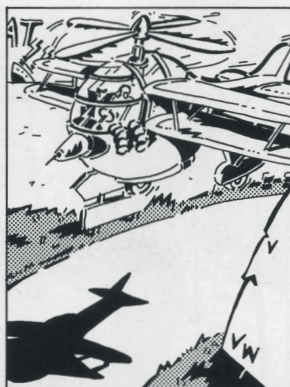
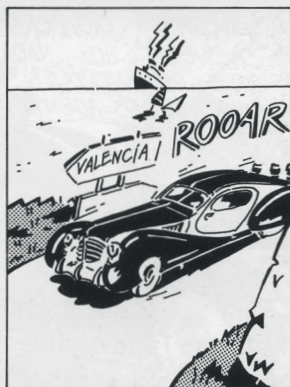
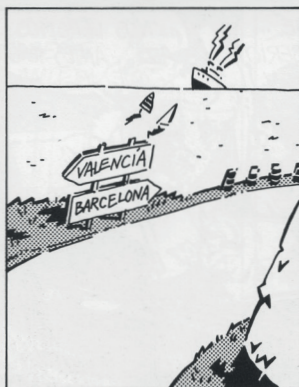
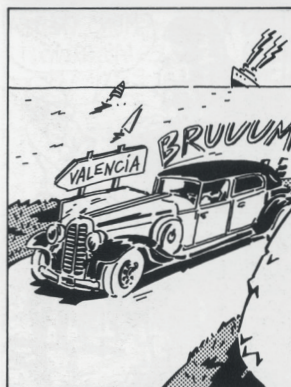
CAPITULO 2

EL TELEGRAMA NO ME DEFRAUDÓ.
LAS FOTOS DE DOS FIAMBRES, UN
AUTOGIRO ASESINO Y UNA VIEJA CONOCIDA
DE HOLLYWOOD COCINARON UN DELICIOSO
FOLLON QUE QUISE SABOREAR SIGUIÉNDOLA A...

D. TORRES

VALENCIA

“LA TRAMPA” (BARRACHINA), SENTO, DINS DE “BÉSAME MUCHO Nº 19”, PRODUCCIONES EDITORIALES,

valencians que, a dia de hui, més temps du en actiu. També el llibret de la falla Jacinto Benabente – Reina na Germana, falla King-Kong aquell any, amb autors com Micharmut, Sento o Gimeno, reflectiran, d’una o altra manera, la ciutat de València, no sense polèmica.

L’arribada dels anys 80 coincideix amb la professionalització dels autors que havien debutat en el món underground la dècada anterior. Els, fins llavors, autors de fanzi-

nes, donen el salt a les editorials professionals i comencen a publicar en revistes i àlbums. A aquella època pertanyen treballs de Daniel Torres com “El ángel caído”, o altres de Sento com “Barrachina”, “Fiesta” i “Romance”, tots els quals podem contemplar-hi a l’exposició. El primer amb una revisió del gènere negre amb un pardal antropomòrfic fent de detectiu privat dins una València onírica que ens recorda la dels anys 30 i el segon oscil·lant entre un barrejat d’històries

FEM EL NOSTRE CÒMIC!

I si fem el nostre còmic? Amb un poc de paciència i una bona història que contar, no sembla tan difícil i si seguim els punts següents tindreu diversió i entreteniment per a unes quantes jornades:

OBJECTIUS DIDÀCTICS

Per a fer el nostre còmic hem hagut de ser capaços de:

- Reconèixer què és un còmic, saber llegir-los i identificar-ne les seues característiques principals.
- Saber distingir els tipus d'elements que podem trobar en un còmic (vinyetes, onomatopeies, globus,...).
- Elaborar una història a partir d'una idea inicial.
- Traslladar la història a vinyetes.
- Representar les emocions dels personatges a través del dibuix.
- Triar les paraules que han de formar part dels diàlegs entre personatges i els textos que reforçaran la narració, descrivint escenes i situacions.
- Treballar en equip. (Sempre podem fer un còmic nosaltres a soles però, no sembla més divertit si el fem amb els nostres amics?)

ACTIVITAT 01

Què és un còmic?

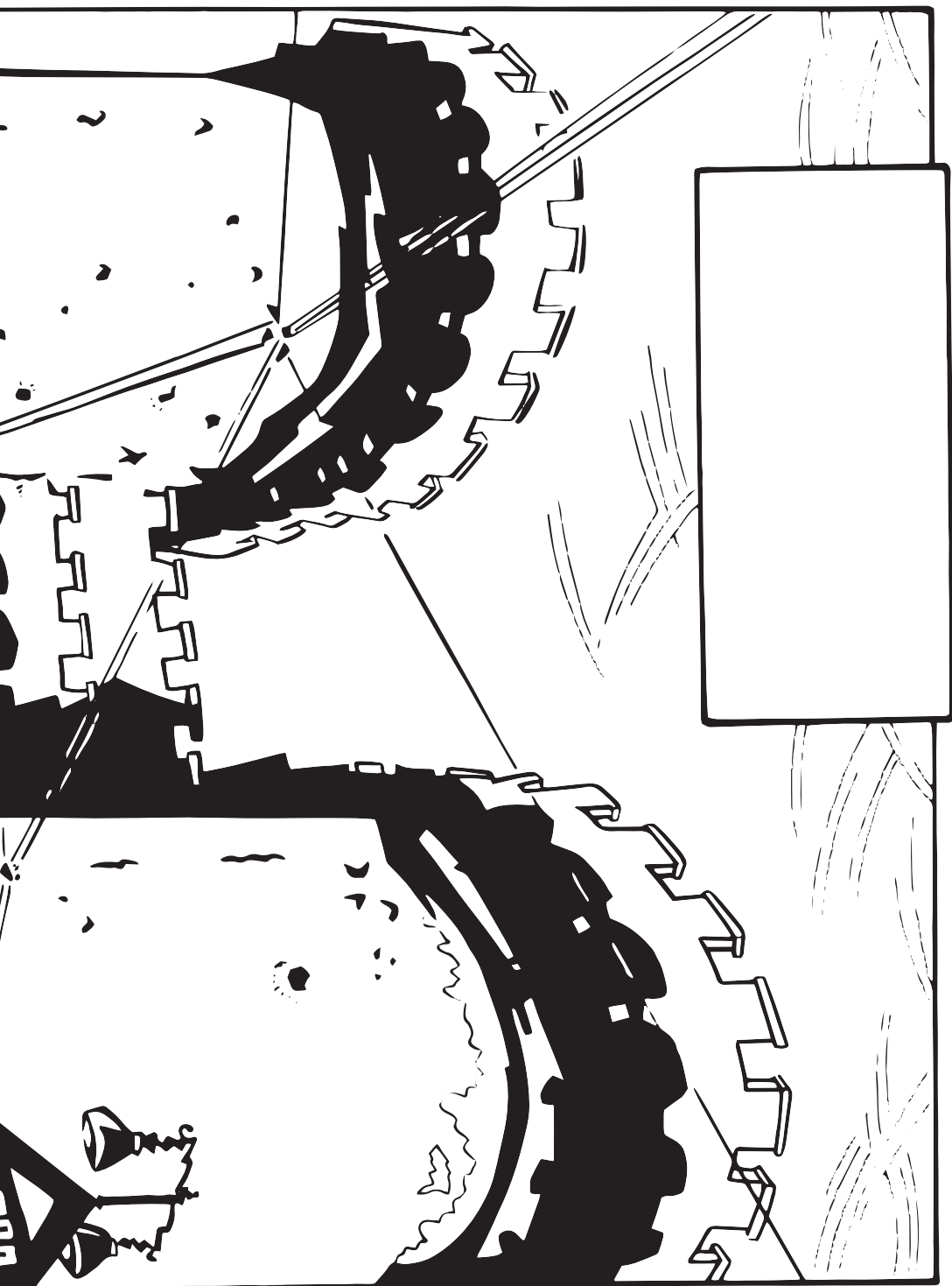
Busquem per casa o demanem als nostres veïns o familiars que ens presenten un, això durem un còmic i el comentarem en grup. Podem parlar de tot allò que coneguem dels còmics, els tipus, diferències entre gèneres, els personatges i els seus trets característics, tipus i quantitats de vinyetes, te globus de text? Si no és així perquè...

D'aquesta manera posarem en comú els coneixements previs que tenim sobre el tema.

Per parelles o per grups, buscarem informació sobre els còmics a la biblioteca, a casa o en diferents pàgines webs i en llegirem el seu contingut. Podem també veure algun vídeo sobre els còmics o alguna adaptació cinematogràfica d'alguna historieta coneguda.

Amb els coneixements adquirits farem una redacció curta explicant l'aspecte que més ens ha agradat de tot allò que hem après.

ACTIVITAT 02

Creant la història

Dividim els alumnes per parelles o grups i els demanem que preparen una llista amb idees per fer un còmic. Una vegada completada, les posarem en comú i les debatrem entre tots, seleccionant les més originals i/o factibles. Una vegada triades, els demanarem que les desenvolupen fent una narració que tinga un origen, un nus i un desenllaç. Al final de la sessió cada grup llegirà la seua història i se n'escollirà una que serà la principal. A partir d'aquesta història i si tenen cabuda, incorporarem algunes de les idees sorgides en les altres històries.

ACTIVITAT 3

El guió

Amb el guió intentarem transformar la història en imatges mitjançant vinyetes. Triarem l'extensió màxima de pàgines per contar la història (entre 4 i 8 depenent de l'edat dels participants), dividirem les pàgines en vinyetes, anotarem el tipus de plans que volem dibuixar, detallarem si cal ficar algun text de suport, la posició dels personatges i els diàlegs d'aquests.

ACTIVITAT 4

El dibuix

Una volta detallat el guió, passarem a dibuixar-lo, vinyeta a vinyeta. També podem substituir el dibuix per fotografies en les que els personatges (nosaltres o els nostres amics) duguem a terme l'acció que detalla la història.

ACTIVITAT 5

Arts finals

Una vegada dibuixat o fotografiat el nostre còmic, hem d'incloure els globus de text i les onomatopeies així com altres elements com fons de vinyeta que hagen d'estar dibuixats, retallats o fotografiats de manera especial. I una volta acabat...ja tenim el nostre còmic!!!!

d'aventures en el primer cas i les històries més costumistes a les altres dues, però sempre dins d'un context fortament urbà i que es pot reconèixer fàcilment per part del lector valencià, inclús en el cas dels seus elements més descontextualitzats.

En el cas de Torres i de Sento, amb trajec-tòries que s'estenen ja, al llarg de 5 dècades. Anem a trobar exposades altres obres posteriors. De Daniel Torres, la primera pàgina d'un encàrrec de principis dels anys 90, contant la història de l'IVAM, amb l'objectiu de donar a conèixer el museu i part de les pàgines finals de "Burbujas", una novel·la gràfica publicada en 2009, en la que, mitjançant 280 pàgines relata pas a pas la crisi existencial d'un home de mitjana edat que en un moment del relat torna a Gestalgar, poble en el que passà part de la seua infantesa l'autor. De Sento anem a fruit d'una selecció de pàgines de la seua monumental "Dr. Uriel" en la que narra les peripècies del seu sogre en

la Guerra Civil Espanyola, la qual li va tocar patir, en bona part a València.

Pertany també a aquesta generació Manel Gimeno, que desenvoluparà una carrera molt ampla als camps de la il·lustració, la escriptura i l'audiovisual, encara que no ambienta les seues històries més conegudes dels 80 a València, amb posterioritat si que es podran trobar als seus treballs elements urbans de la Comunitat Valenciana, be per ser treballs encarregats des de l'administració ("Las leyes valencianas", "Tritón y el puerto de Valencia" o "Els secrets de l'Ajuntament") o be per decisió pròpia ("La patrulla Llopis i el monstre de Fem" o "L'amenaça Bultaco").

Els anys 90 son els de la publicació com a professionals d'autors com Ana Miralles, Rafael Fonteriz, Paco Roca o Lalo Kubala. Com la generació anterior, les seues primeres obres, podem trobar-les a fanzines o revistes editades pels centres als que es formaven, cap a meitat-final de la dècada

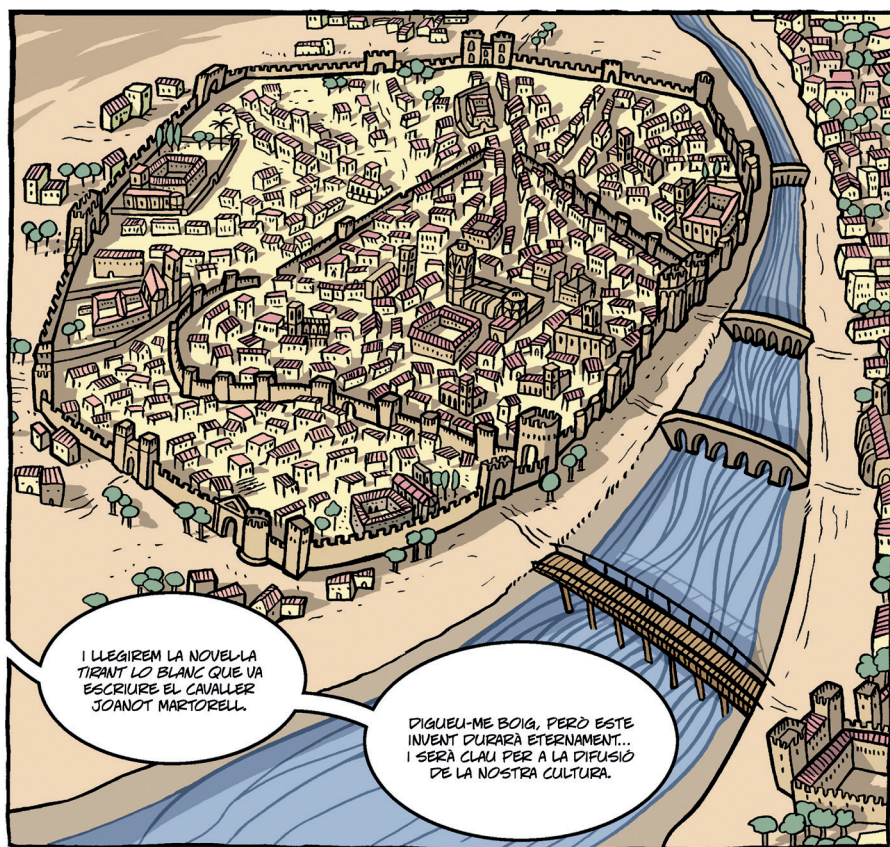
- "DE MANO EN MANO", ANA MIRALLES & EMILIO RUÍZ, EDICIONS DE PONENT, 2009.

dels 80. Els tres primers tenen en comú que als seu inicis produeixen historietes d'un marcat caràcter eròtic. L'editorial valenciana "La General Ediciones" publica entre 1990 i 1991 tres àlbums de temàtica eròtica, l'autoria de dos dels quals pertany a Miralles i Fonteriz. La primera, després d'aquesta publicació continuarà amb obres amb escenes molt sensuais com "Eva Medusa" o "Djinn" i Fonteriz publicarà en la revista eròtica "Kiss Cómic" d'edicions "La Cúpula", una de les seues sèries més conegudes "X-women". En aquesta revista publicaria també Paco Roca, algunes de les seues obres inicials, relats curts de temàtica eròtica-porno-gràfica molt allunyats del que hui en dia es

la seua obra. En l'exposició, no obstant, podem contemplar obres molt posteriors en cas dels tres autors. Ana Miralles (junt a Emilio Ruiz, parella i guionista habitual), publica en 2009 un àlbum titulat "De mano en mano" amb la ciutat de València com a protagonista silent, en el que observem com un bitllet de 20 euros serveix com a nexa d'unió d'una sèrie de personatges les vides dels quals es creuen. Rafael Fonteriz publica en 2010 "El lado salvaje" una obra molt personal, que barreja gènere negre i vampirisme i en la que part de l'acció té lloc al barri valencià de Morvedre, escenari poc habitual als còmics. Per altra part, un parell d'anys abans, hi participa al projecte col·lectiu

"LA CASA", PACO ROCA, ASTIBERRI, 2015.

“EL SEGLE D’OR VALENCIÀ”, CRISTINA DURÁN & MIGUEL A. GINER BOU, GENERALITAT VALENCIANA, 2015.

“Valentia, 1 ciudad, 34 autores y 23 historietas” amb un relat molt personal que baix el nom de “Invisible” es desenvolupa en ple centre urbà, en carrers sobradament coneguts, entre d’altres motius, pel traç preciosista que empra en aquesta obra. “La Casa” de Paco Roca potser estiga una de les seues obres més reconegudes (tal volta junt a “Arrugas”, “El invierno del dibujante” i “Los surcos del azar”) tant pel seu caràcter autobiogràfic, com pel for-

mat triat (apaïsat) o l’emoció que transmet cadascuna de les seues pàgines. No podíem deixar passar l’ocasió d’exposar algunes de les seues pàgines ja que l’acció te lloc a la zona de Llíria, pròxima a la capital valenciana i on moltes famílies construïren (en ocasions, elles mateixes, poc a poc) y gaudiren de les seues segones residències durant els anys 70 i 80. Per acabar, Lalo Kubala, no comença amb historieta eròtica, si no que es centra en el gènere au-

tobiogràfic, contant anècdotes de la seua vida i de la de la seua família, però sempre amb un prisma humorístic. Una de les seues primeres sèries, “Federico Ventosa”, destacava en la part dedicada a l’humor i començà a ser publicada (com no!) en fanzines abans de donar el salt a la capçalera amb més solera d’entre les publicacions humorístiques espanyoles, “El jueves”. Es en aquesta, a principis dels anys 2000 on publicarà amb regularitat el seu personatge més conegut fins a hui, i del que publiquem algunes planes “Palmiro Capón”, alter-ego de l’autor, que ens acompanya per la infantesa, adolescència i primera maduresa d’un xiquet nascut als anys 60. Des de l’inici queda clar que les seues vivències tenen lloc a la ciutat de València, encara que poques vegades apareixen elements urbans coneguts. Tant a l’exposició com al catàleg hem triat algunes de les històries on la ciutat es fa més palesa.

Per edat José María Sánchez, Txemacantropous, estaria pròxim a la generació de Miralles, Fonteriz, Roca i Kubala, no obstant les seues primeres publicacions professionals son una mica més tardanes. Il·lustrador, animador i dissenyador gràfic, passa bona part de la seua vida professional a Canal 9, on crea, entre altres, la mascota del programa “Babalà”, autèntica icona per a diverses generacions d’espectadors valencians. En aquesta exposició podem gaudir d’un treball que, estant ambientat a València de manera clara, ha estat només publicat a França. L’estil grà-

fic expressionista que desenvolupa a les seues pàgines, no podia haver estat triat millor per al to de la història.

Cristina Durán y Miguel Ángel Giner Bou, comencen a publicar a meitat dels anys 90 i funden els seu propi estudi d’il·lustració i còmic. Han guanyat gran quantitat de premis i les seues obres s’han publicat en diversos països. Entre 2009 i 2012 publiquen dues obres molt destacades en la seua producció, “Una posibilidad entre mil” i “La máquina de Efrén”, que han estat reeditades conjuntament baix el nom de “Una posibilidad” i en les que contenen, en primera persona i sense amagar detalls el naixement i primeres passes de la seua primogènita i el procés d’adopció de la seua segona filla. També realitzen obres d’encàrrec com “El siglo d’or valencian”, en la que detallen, fil per randa, la vida en la ciutat del València al segle XV. A l’exposició podem contemplar pàgines de les obres esmentades i una inèdita, d’un treball en preparació al voltant del tràgic accident de metro de juliol de 2006.

Amb excepció de José Luis Platero, a qui tornarem més endavant, la resta d’autors que podem trobar-hi en aquesta selecció, tenen un punt en comú, tots ells hi participaren dins el projecte col·lectiu “Valentia, 1 ciudad, 34 autores y 23 historietas”, publicat per Norma Editorial en 2012 baix la coordinació del guionista Santi Selvi que, a més a més, va escriure algunes de les històries.

UN DÍA CUALQUIERA

UN DÍA CUALQUIERA
AMANECE EN VALENCIA.

LA CIUDAD SE
PONE EN MARCHA.

LOS REPARTIDORES
COMIENZAN SU RUTA.

Entre els dibuixants hi ha de més i menys coneguts (al moment de la publicació) o més o menys consagrats. Podem trobar-nos al ja esmentat Rafael Fonteriz o al ja popular llavors i hui, Sergio Bleda, una de les figures amb major repercussió mediàtica dels primers anys del segle XXI, entre els dibuixants valencians. De formació quasi autodidacta, començà a publicar de manera professional a principis dels anys 90 quan encara era menor d'edat. La seua producció ha estat publicada en diversos països i a la exposició podem observar dues pàgines publicades a aquest projecte i una història curta, de quatre pàgines que baix el nom "Un dia cualquiera" i feta amb objectius benèfics per a la fundació "Divina Pastora", la ciutat de València apareix submergida baix les aigües.

Inma Almansa, Baltasar Castillo, Miguel Delicado, María Lorenzo, Joan Marín, César Sebastián o Zarzo, no eren tan reconeguts al moment de la publicació de l'antologia, però des de llavors han continuat publicat, si be és cert, que alguns d'una manera més activa que d'altres, havent de compaginar-hi la seua dedicació al còmic amb altres treballs, afortunadament, relacionats amb la il·lustració. A l'expo podem fruit de part de les històries compilades a l'antologia i d'altres posteriors com "¿Y ahora qué" de Miguel Delicado i Zarzo, que amb guió de Santi Selvi i Inma Ortega s'endinsen al còmic autobiogràfic.

Finalitzem, ara si, amb l'obra publicada més recentment, "Lola la poligonera, resacón en Valencia" de José Luis Platero, il·lustrador i autor de còmics, que en aquest, el seu segon treball, ens descriu unes Falles molt especials per a tres amigues, que reflecteixen certa joventut i que fan de les rialles i els excessos el seu modus vivendi. Haver-ho deixat fora per la seua temàtica, no haguera estat just.

Tot aquest corpus gràfic s'ha intentat estructurar al voltant de dos eixos, "La València viscuda" i "La València somniada", ordenant-hi les obres segons reflecteixen la realitat o contenen amb un component oníric o senzillament descontextualitzador. De vegades la distinció no ha estat clara per la qual cosa es possible que ens trobem amb obres frontereres, que es col·loquen a ambdós costats de la línia imaginària que hem dibuixat.

Esperem que aquesta exposició estiga una nova pedra des de la qual reivindicar la qualitat i quantitat dels creadors i del còmics fets des de València però amb vocació universal.

Inma Almansa
Sergio Bleda
Fernando Burgos “Burguitos”
Baltasar Castillo
Cristina Durán
Rafa Fonteriz
Manel Gimeno, Lalo Kubala
María Lorenzo
Joan Marín, Ana Miralles
José Luis Platero
Paco Roca
Cesar Sebastián
Sento, Daniel Torres
Txemacantropous
Zarzo.

VALÈNCIA EN VINYETES

AJUNTAMENT
de SILLA

